

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№4

2026

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, aprel.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdulkarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhriddinov Zafarjon Fakhriddin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TO'LOV INFRATUZILMASINI SHAKILLANISHI VA RIVOJLANISH DINAMIKASI: TARIXIY, ILMIY HAMDA BOZOR TAHLILI	32
A.A. Akbarov, X.R. Aliyev	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TASHKIL ETISHNING ME'YORIY-HUQUQIY ASOSLARI VA ULARNING IQTISODIY AHAMIYATI.....	42
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich	
TURIZM KORXONALARINING INNOVATSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA MOLIYAVIY AKTIVLARINING ROLI.....	47
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA EKOLOGIK SOLIQLAR VA TO'LOVLAR TIZIMI TAHLILI	53
Sadullayev Rasulbek Palvanbayevich, Abdolnizozov Murodbek Madiyarovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA IJTIMOYIY HIMOYA TIZIMINI MOLIYALASHTIRISHDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN ISHLAR VA TIZIMGA KIRITILAYOTGAN O'ZGARISHLAR.....	59
Kasimova Gulyar Axmatovna, Aripova Kamola Botir qizi	
MINTAQAVIY RIVOJLANISHNI KOMPLEKS BAHOLASH VA PROGNOZLASHDA EKONOMETRIK VA SUN'IY INTELLEKT USULLARINING INTEGRATSIYASI	64
Namazov Gafur Shokulovich	
BALIQCILIK SUBYEKTLARINI RIVOJLANTIRISHDA DUNYO MAMLAKATLARINING O'RNI	69
Beglayev Uchqun Xurramovich	
KAMBAG'ALLIK FENOMENINING IJTIMOYIY-IQTISODIY VA NAZARIY-KONTSEPTUAL ASOSLARI	75
Musulmonova Shahlo Nasriddinovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA HISOB VA BIZNES JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI	81
Artikova R.A.	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA DIVIDEND TO'LASH QOBILİYATI KOEFFITSIYENTINING MAQBUL ORALIG'INI ANIQLASH VA UNING INVESTITSION SAMARADORLIKKA TA'SIRI.....	88
Ibragimov G'anjion G'ayratovich	
STRATEGIES TO RAISE AWARENESS OF NATURAL POLLUTION AMIDST RISING POPULATION DENSITY AND GDP PER CAPITA IN UZBEKISTAN	93
Axliddin Aropitdinovich Valiyev, Askarov Farhod Rakhmatovich	
РОЛЬ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ESG-ОРИЕНТИРОВАННОМ РАЗВИТИИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ.....	99
Айматова Фарида Хуразовна	
KORXONALARDA INVESTITSION FAOLIYATINI RIVOJLANISHINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI.....	107
Shukurillaev Jahongir Botir o'g'li	
DEHQON XO'JALIKLARINI MOLIYAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDA KREDITLAR MIQDORINI DIFFERENSIYALLASHTIRISH: NAZARIY VA AMALIY YONDASHUVLAR	113
Xakimov Zafar Ibragimovich	
KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI	118
Tadjimirzayev Anvar Abduvoxidovich, Batirova Raxima Abdujabborovna	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA HUDUDIY MARKETING STRATEGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	124
Muhammadieva Nodira	
SUN'IY INTELLEKT DAVRIDA HUDUDIY RIVOJLANISHNI STATISTIK HISOBLASH METODOLOGIYASINI QAYTA BAHOLASH MEZONLARI (SCOPUS VA WEB OF SCIENCE DA INDEKSLANGAN ILMIY NASHRLAR TAHLILI ASOSIDA).....	131
Santjar Abdumurodovich Sattorov	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING HUDUDIY-IQTISODIY OMILLARI VA ISTIQBOLLARI	139
Allamuratova Perida Maxsetbaevna	

XORAZM VILOYATIDA AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING ROLI VA AHAMIYATI	144
Ro'zmatova Farahongiz Bekmurotovna, Yarmetova Nargiza Shiximbayevna	
MAHALLIY VA XALQARO TURIZM BOZORIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI SHAKLLANTIRISH OMILLARI, TAMOIYILLARI VA MEKANIZMLARI	152
Alikulov Samar Abdurashidovich	
TRANSPORT XIZMATLARINING SOHALAR BO'YICHA TAQSIMOTI VA SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI TASNIFI	159
Karimova Shaxnoza Uktamovna	
RAQAMLI TO'LOVLAR VA O'ZBEKISTONDA KORPORATIV BOSHQARUV SHAFFOFLIGI	165
Ruziyeva Barno Yadgarovna	
ESG-ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ПО ПРОИЗВОДСТВУ ПОЛИМЕРНОЙ УПАКОВКИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И МИРОВЫЕ ПРАКТИКИ	172
Ташпулатов Дильмурад Рустамович	
MAJBURIY IJRO HARAKATLARINI RAQAMLASHTIRISHNI YANADA TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	177
Matmuratova Nasiba Azatovna	
OZIQ-OVQAT KORXONALARIDA KICHIK BIZNESNING RAQOBATBARDOSHLIGINI CHEKLOVCHI OMILLAR TAHLILI	181
Pulaton Abdulla	
INVESTITSION LOYIHALARNING IQTISODIYOTDA TUTGAN O'RNI VA ULARNI MOLIYALASHTIRISH ISTIQBOLLARI	185
Nazarov Aziz Avazovich	
ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ	190
Тажибаева Кызларгул Ажиниязовна	
IQTISODIYOTNI MODERNIZATSIYALASH SHAROITIDA O'ZBEKISTONDA SANOAT KORXONALARI FAOLIYATINI DIVERSIFIKATSIYALASHNING MAQSADLI PROGNOZ PARAMETRLARI	197
Omonova Nafisa Qahramon qizi	
MANAGEMENT STRATEGIES IN WOMEN'S BUSINESS: GENDER-SPECIFIC APPROACHES, INNOVATIVE MODELS, AND DIGITAL TRANSFORMATION	200
Ahrorova Asila	
TO'QIMACHILIK SANOATI KORXONALARI INNOVATSION FAOLIYATI SAMARADORLIGIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR TAHLILI	207
Hakimova Oydina Abdulhamidovna, Yuldasheva Nilufar Abduvaxidovna	
INSON TARAQQIYOTI INDEKSI VA UNI ANIQLAB BERUVCHI KO'RSATKICHLARNING KORRELYATSION-REGRESSION TAHLILI	212
Tursunov Rasul Tairovich	
ТРАНСФОРМАЦИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В УЗБЕКИСТАНЕ В УСЛОВИЯХ ПЕРЕХОДА НА МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ	218
Эргашева Феруза Насруллаевна	
ENHANCING THE METHODOLOGICAL FRAMEWORK FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM VILLAGES IN UZBEKISTAN	226
Khudaynazarova Dilorom Khayrullaevna	
THE ROLE OF INNOVATION IN ENSURING COMPETITIVENESS IN THE GREEN ECONOMY	231
Musadjanova Nargiza Abduvoxid qizi	
O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA INGLIZ TILINING O'RNI VA SAMARADORLIGI	238
Saodat Sadriddinova	
OLIY TA'LIMDA CHET TILLARNI O'QITISH UCHUN RAQAMLI BOSHQARUV STRATEGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH	243
Saida Xabibullayeva	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФИСКАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В СФЕРЕ ТУРИЗМА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	247
Исматиллаева Роза Тухтамуратовна, Тураева Сурия Тельмановна	

INNOVATSION IQTISODIYOT SHAROITIDA PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASTERINING QIYMAT YARATISH UZLUKSIZ ZANJIRIDA AGROSERVIS XIZMATLARI KO'RSATISHNI TAKOMILLASHTIRISH	252
Kudratova Iroda Turdibayevna	
QISHLOQ XO'JALIGI IQTISODIYOTIDA DIVERSIFIKATSIYANING AHAMIYATI	257
Nurullayeva Raushan Koptleuovna, Nurimbetov Timur Uzaqbergenovich	
FIZIKA UMUMIY KURSIGA NANOTEXNOLOGIYA TUSHUNCHALARINI KIRITISHNING METODIK ASPEKTLARI VA KOMPONENTLARI	260
Sottarov Abduvali Umirqulovich	
BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA EKOLOGIK HISOBOTLAR VA ULARNING TUTGAN O'RNI.....	266
Sayfullayev Mexroj Sayfullayevich	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA EKOLOGIK LOYIHALARNI MOLIALASHTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	272
Rahmanova Sitara Bahodir qizi	
SANOAT KORXONALARIDA OPERATSION MENEJMENT SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	277
Satvoldiyev Ulugbek Kamilovich	
IQTISODIY O'SISH DRAYVERLARINI RIVOJLANTIRISHDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA MOLIVAVIY XAVFLARNI BOSHQARISH.....	283
Turopova Nigora Xolmurod qizi	
QISHLOQ XO'JALIGIDA INNOVATSION INVESTITSİYALASH VA MUQOBIL MOLIALASHTIRISH MEXANIZMLARINI JORIY ETISH (SIRDARYO VILOYATI MISOLIDA)	286
Maxamadiyev Turg'unboy Jumabayevich	
O'ZBEKISTONDA XO'JALIK JAMIYATLARI KUZATUV KENGASHLARI FAOLIYATINING ILMIY-METODOLOGIK ASOSLARINI RIVOJLANTIRISH.....	292
Valijonov Akmaljon	
IQTISODIYOTNING AGRAR SEKTORIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH: NAZARIY VA USLUBIY YONDASHUVLAR	296
Matrasulov Baxodir Erbutayevich	
O'ZBEKISTON MOLIVA TIZIMIDA MAHALLIY MOLIVANING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	303
Safarmurodova Marjona To'raqulovna	
МЕТОД ФОРМИРОВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ТУРИСТИЧЕСКОГО ПАКЕТА	308
Наурызбаев Алиакбар Рустамович	
QASHQADARYO VILOYATI SANOATINI XUDUDIY TARKIBINI TAKOMILASHTIRISH YO'LLARI	311
Uralov Eliboy Omonovich	
INNOVATSION VA AN'ANAVIY YONDASHUVLAR ASOSIDA KO'CHAT YETISHTIRISHNING TAQQOSLAMA TAHLILI	316
Abdusfarmonov Farrux Faxriddinovich	
EKSPORT IMKONIYATLARI VA LOGISTIKA SAMARADORLIGINI SOLISHTIRISH.....	320
Safarova Muxabbat Radjabovna	
IJORAT BANKLARIDA KREDIT PORTFELI O'SISHI DINAMIKASI VA LIKVIDLIK KO'RSATKICHLARI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK	324
Sulaymanov Samandarboy Adhambek o'g'li	
KO'CHMAS MULKNI OMMAVIY BAHOLASHNING INNOVATSION TEXNOLOGIYALARI.....	331
Xushvaqtov Jasur Shuhrat o'g'li	
TURIZM XIZMATLARINI KO'RSATUVCHI SUBYEKTLARDA MOLIVAVIY HISOBOTLARNI MHXS GA O'TKAZISHDA TRANSFORMATSIYA REJASINI ISHLAB CHIQUISH MASALALARI.....	339
G'afforov Ilhomjon Ilyosjonovich	
QURILISH SANOATI KORXONALARI DIVERSIFIKATSIYALASHUVINING IQTISODIY MEXANIZMLARI	343
Yembergenova Aynur Aydosbaevna	
KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANISHNING NAZARIY JIHATLARI	351
Ulashova Zarnigor Botirali qizi	

KAPITAL BOZORI ORQALI MAMLAKAT IQTISODIYOTIGA INVESTITSIYA JALB QILISHNING BELARUS TAJRIBASI	357
<i>Abduraxmanov Adham Raxmatullayevich</i>	
BARQAROR QISHLOQ XO'JALIGI AMALIYOTLARINI JORIY ETISHDA XULQ-ATVOR OMILLARINING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI	362
<i>Tadjiyev Abdusame Abduhamidovich</i>	
SANOAT KORXONALARIDA RISKLARNI BOSHQARISH TIZIMINI JORIY ETISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI	367
<i>Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov</i>	
O'ZBEKISTONDA MEHMONXONALARNI MOLIALASHTIRISH ORQALI JOYLASHTIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	373
<i>Xasanova Naimaxon Akmal qizi</i>	
SOLIQ YUKINI OPTIMALLASHTIRISHNING XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI	381
<i>Jovliyeva Zuhra Chori qizi</i>	
SANOATNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA "YASHIL" INVESTITSİYALARDAN SAMARALI FOYDALANISHNING IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	386
<i>Ibragimov Zaxid Taxirovich</i>	
ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ БАНКОВСКИМИ АКТИВАМИ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНЫЙ БАНК РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	395
<i>Т.И.Бобакулов, Тухтамышева Гулнора Усмановна</i>	
AGRAR TARMOQQA JALB QILINAYOTGAN INVESTITSİYALAR SAMARADORLIGINI ISHLAB CHIQRISH FUNKSIYALARI YORDAMIDA EKONOMETRIK BAHOLASH.....	401
<i>Xatamov Ochildi Qurbonovich, Badalov Jamshid Jamolovich</i>	
IJARA OPERATSIYALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINING KAMCHILIKLARI VA UZVIY TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI.....	409
<i>Oripova Saodat Mirfotix qizi</i>	
SANOAT KORXONALARINING INVESTITSION SALOHİYATINI OSHIRISH.....	414
<i>Xolboyeva farangiz xayrulloevna</i>	
SUN'IY INTELLEKT VA RAQAMLI VOSITALARNING TA'LIM JARAYONIDAGI O'RNI.....	419
<i>To'xtamishева Dilrabo Shermonovna</i>	
MEVA-SABZAVOT MAHSULOTLARI EKSPORTINI KENGAYTIRISHNING IQTISODIY MEKANIZMLARI	424
<i>Kalenov K.T.</i>	
HUNARMANDCHILIK BRENDLARINING BOZOR OMILLAR TIZIMINI (MAHSULOT, NARX, TAQSIMOT, TARG'IBOT) TAKOMILLASHTIRISHNING USLUBIY ASOSLARI	428
<i>Ergasheva Aziza</i>	
NAMANGAN VILOYATI IQTISODIYOTIDA TARKIBIY O'ZGARISHLAR: HUDUDIY VA TARMOQ TAHLILI	436
<i>Tohirov Jahongir Muzaffar o'g'li</i>	
WATER HARVESTING FOR CLIMATE RESILIENCE IN UZBEKISTAN'S AGRICULTURE: OPPORTUNITIES, BARRIERS, AND POLICY RECOMMENDATIONS	445
<i>Kripa Mondal, Dr. Anita Banerjee</i>	
O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IQTISODIY RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISH ORQALI HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISHNI TA'MINLASH YO'LLARI	454
<i>Sattarov Abdusamat Umirqulovich</i>	
TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH VA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	459
<i>Nasibboyev Fazliddin Sirojiddinovich</i>	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA RISKLARNI MONITORING QILISH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF QILISH YO'LLARI	464
<i>Hamroyev Sherzod Axtamovich</i>	
SIRKULYAR IQTISODIYOT — IQTISODIY BARQARORLIKNING MUHIM OMILI	471
<i>Hasanov Sh. Sh.</i>	

МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ВУЗА.....	482
<i>Алиев Абдулазиз Исмаилович, Кахрамонова Азиза Шухрат кизи</i>	
TEMIR YO'L SOHASINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	488
<i>Orifova Ximoyat Shovkat qizi</i>	
O'ZBEKISTONDA ZIYORAT TURIZMINI TASHKIL ETISH VA RIVOJLANTIRISHDA XALQARO TAJRIBADAN FOYDALANISH YO'LLARI.....	494
<i>Raximova Dilfuza Mirzakasimovna</i>	
O'ZBEKISTONDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA MILLIY HUNARMANDCHILIKNING IQTISODIY SALOHIYATINI BAHOLASH VA EKONOMETRIK PROGNOZLASH	503
<i>Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna</i>	
MINTAQAVIY IQTISODIY O'SISHNI BAHOLASHDA EKONOMETRIK MODELLAR VA GEOSTATISTIK USULLARNI TAKOMILLASHTIRISH: SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA	509
<i>Sattorov Sanjar Abdumurodovich</i>	
XODIMLARNI MOTIVATSIYA QILISH VA ULARNING ISH FAOLIYATIGA TA'SIRI: O'ZBEKISTONDAGI KICHIK VA O'RTA BIZNES MISOLIDA	518
<i>Yuldashov Aziz</i>	
RAQOBAT MUHITIDA AVTOMOBIL SANOATI KORXONALARIDA BRENND STRATEGIYASINI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARI	522
<i>Boboyev L. Kadrxo'ja Djuraxodjayevich</i>	
XODIMLARNI O'QITISH, QAYTA TAYYORLASH VA ISHSIZLARNI KASBGA YO'NALTIRISHNING XORIJ TAJRIBASI (GERMANIYA MISOLIDA).....	528
<i>Sattorov Ramziddin Shovxiddin o'g'li</i>	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY BARQARORLIGINING HOZIRGI HOLATI TAHLILI.....	533
<i>Yangiboyev Sardor Ernazar o'g'li</i>	
O'ZBEKISTON HUDUDLARIDA SANOAT ISHLAB CHIQRISHINI RIVOJLANTIRISHDA CHIQUINDISIZ VA AYLANMA IQTISODIYOT TAMOYILLARINI QO'LLASHNING ASOSIY YO'NALISHLARI.....	542
<i>Nabiyeva Nilufar Olim qizi</i>	
МАШИННОЕ ОБУЧЕНИЕ В ПРОГНОЗИРОВАНИИ РЫНОЧНЫХ ТЕНДЕНЦИЙ В УСЛОВИЯХ ПЕРЕХОДА К ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКЕ	548
<i>Тен Марина Владимировна</i>	
РОЛЬ, СУЩНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО МЕДИЦИНСКОГО СТРАХОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....	555
<i>Каюмова Гузел Иброхимхановна</i>	
QURILISH KORXONALARIDA AKTIVLARNI TAN OLIISHNING XALQARO STANDARTLARGA MOSLASHTIRISHNI O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	562
<i>Yahyojev To'liqin Ismatulla o'g'li</i>	
IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA MEVA-SABZAVOTCHILIK KORXONALARINI BOSHQARUV MEKANIZMLARI	566
<i>Xudoyberganova Dilnoza Anvarjon qizi</i>	
QURILISH KORXONALARIDA BOSHQARUV MUNOSABATLARI MAZMUNI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	572
<i>Toshimov Azizbek Hakimovich</i>	
RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDAGI KOMPANIYALAR KAPITALINI MAKSIMALLASHTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	576
<i>Muradova Dildora Abdusalimovna</i>	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARDAGI KREDIT RISKLARINI BOSHQARISHDA BAZEL III TALABLARI	581
<i>Norova Nozima Nabiyevna</i>	
ЦИРКУЛЯРНАЯ ЭКОНОМИКА КАК ИНСТРУМЕНТ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ, МИРОВАЯ ПРАКТИКА И ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ	588
<i>Алиева С.С.</i>	

KORXONALARDA SOLIQ HISOBINI TASHKIL ETISH VA UNING BUXGALTERIYA HISOBI BILAN O'ZARO BOG'LIQLIGI	594
Mamadiyarov Dilshad Uralovich, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
HUDUDIY KORXONALARDA BIZNES JARAYONLARNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY BOSHQARUV MODEL VA TAMOYILLARINING AHAMIYATI	599
Azimova Maxfuza Rashidovna	
ЦИФРОВИЗАЦИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА - ВАЖНЫЙ ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА	604
Пирназаров Шоназар Махтовович	
RAQAMLASHTIRISH JARAYONINING O'ZBEKISTON IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA'SIRI.....	608
Abdinazarov Suhrobbek Bekmurod o'g'li, Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	
SINGAPUR VA JANUBIY KOREYADA BIZNES SUBYEKTLARINI DAVLAT TOMONIDAN QO'LLAB-QUVVATLASH.....	615
Nasriddinov Qobilbek Qurbonbekovich	
O'ZBEKISTONDA YASHIL ENERGIYAGA O'TISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI	620
Hayitov Jamshid Xolboyevich	
LOYIHALARNI STRATEGIK REJALASHTIRISHDA BIG DATA TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH MEKANIZMLARI	625
Xamrayev Zuxritdin Abduraxmanovich	
LOYIHA SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA LOYIHA JAMOASINING ROLI VA FUNKSIYALARI	629
Utemuratov Sadik Muratovich	
IQLIM O'ZGARISHI VA RESURLAR CHEKLANGANLIGI SHAROITIDA YASHIL TURIZM MODELLARINING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARINI TIZIMLI TAHLIL QILISH VA RIVOJLANTIRISH	633
Rasulova Nigora Yusupovna	
ВЛИЯНИЕ КУЛЬТУРНЫХ РАЗЛИЧИЙ НА ПРОЦЕСС УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КОММУНИКАЦИИ В УЗБЕКИСТАНЕ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ ПОДХОД.....	637
Латипов Ашур Али Рустам угли, Хамидов Далер Дилшодович	
ADAM SMIT IQTISODIY G'OYALARI VA ULARNING ZAMONAVIY IQTISODIYOTDAGI AHAMIYATI.....	641
Boymatov Xoliyor Qurbonovich	
SANOAT KORXONALARIDA MAHSULOT SIFATINI BOSHQARISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'RNI	646
Baytanov O'ralboy Miraqul o'g'li	
SOCIAL PROTECTION SYSTEM OF THE POPULATION IN THE CONDITIONS OF A TRANSFORMATIONAL ECONOMY.....	651
M. Sh. Rakhimova	
SANOATNI YASHIL TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH: XORIJIY TAJRIBA, SIYOSIY MEKANIZMLAR VA O'ZBEKISTON UCHUN AMALIY XULOSALAR	655
To'qumbetov Og'abek Shavkat o'g'li, Ruziyeva Dilobar Isomjonovna	
TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA AHOLI FAROVONLIGINING O'RNI VA AHAMIYATI	661
Bobayev Isroiljon Abdinabiyevich	
IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF THE MAHALLA INSTITUTION IN THE TERRITORIAL GOVERNANCE SYSTEM: MODERNIZATION OF INSTITUTIONAL AND ORGANIZATIONAL MECHANISMS	666
Mirbabayev Farrukh Atkhamovich	
AHOLINI UY-JOY BILAN TA'MINLASHDA DAVLAT BUDJETI XARAJATLARI TAHLILI	674
Xannarov Komiljon Karimovich	
INVESTITSIYA KO'CHMAS MULKI HISOBINI TASHKIL QILISH VA TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	681
Maxmudov Jamshed Ashrafovich	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМА ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ РАЗВИТИЯ ПАЛОМНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА.....	687
Навруз-Зода Бахтиёр Негматович, Мусаев Маликжон Кароматович	

TRANSFORMING UZBEKISTAN THROUGH DIGITALIZATION IN A GLOBALIZED WORLD.....	694
Narzullaeva Umidakhon Nodir qizi	
SUG'ORILADIGAN YERLARDA SUVDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH USULLARI (SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA)	699
Elomonov Ro'zimurod Doniyor o'g'li, Abdug'aniyev Otabek Allajonovich	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННЫХ И ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ.....	704
Р. И. Хакимов	
TURIZM SOHASIDA OILAVIY TADBIRKORLIKNI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHGA USLUBIY YONDOSHUVLAR	713
Pardayeva Ozoda Mamayunusovna	
O'ZBEKISTON OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARINI BOSHQARISHDA SAMARADORLIK HOLATI TAHLILI	718
Kasimov Saidakmal Saidahrolovich	
BANKLARNING IJTIMOIIY ROLINI OSHIRISHDA YASHIL DEPOZITLARNING AHAMIYATI	722
Berdiyev Akram O'ktamovich	
CHAKANA BANK XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI VA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONLARI	728
Xikmetov Nodirbek Ikromovich	
AHOLI DAROMADLARI TENGSIZLIGINING SHAKLLANISHI, UNING IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARI TAHLILI	735
Atayev Jaxongir Erkinovich	
KORXONALARDA DAROMAD VA XARAJATLAR BILAN BOG'LIQ MOLIVAVIY XATARLAR TASNIFI VA ULARNI AUDITDA ANIQLASH USULLARI.....	740
Mehriyev Sobit Sayim o'g'li, Dadarbayev Muzaffar Abduraxmanovich	
GREEN BONDS: ESSENCE, SIGNIFICANCE AND DEVELOPMENT PROSPECTS IN UZBEKISTAN	746
Susanna S. Alieva	
RAQAMLI IQTISODIYOTNING MOHIYATI VA IJTIMOIIY-IQTISODIY AHAMIYATI	753
Marupov Qobil Komilovich	
МОДЕЛЬ ЧЕБОЛЬ ОРГАНИЗАЦИИ БИЗНЕСА В РЕСПУБЛИКЕ КОРЕЯ: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ И СРАВНИТЕЛЬНО-УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ АНАЛИЗ	758
Латипов Ашур Али Рустам ўғли, Ризаева Зумрад Алишеровна	
O'ZBEKISTONDA INVESTITSIYA FAOLIYATINI RAG'BATLANTIRISHDA SOLIQ PREFERENSIYALARINING ROLI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	762
Allaberganova Kumush Javlonbek qizi, Beknazarova N.T.	
AKSIZ SOLIG'INING BUDJET DAROMADLARI SHAKLLANISHIDAGI O'RNI VA MAZKUR SOLIQNI BUDJETGA UNDIRISH TARTIBINING TAHLILI	769
Nazarova Rushana Ravshan qizi	
MINTAQA IQTISODIYOTI BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA XORIJIY INVESTITSIYALARNING ROLI: XORAZM VILOYATI MISOLIDA.....	774
Ibodullayev Dilshod Ibragimovich	
HUDDIY INVESTITSION JOZIBADORLIKNI BAHOLASHNING OPTIMIZATSIYALANGAN METODOLOGIYASI: ASOSIY KO'RSATKICHLARNING KO'P O'LCHOVLI TAHLILI.....	781
Xolmurotova Diyoraxon Ibragimovna, Xoliyorova Shoxista Qahramon qizi	
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ ГЕРМАНИИ	788
Артикова Шохиди Ильясовна	
"YASHIL" TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHDA KORXONALAR MARKETING STRATEGIYASINI SHAKLLANTIRISHNING XUSUSIYATLARI	793
Rasulova Nigora Nematovna	
MINTAQA IQTISODIYOTIDA ASOSIY KAPITALGA INVESTITSIYALARNI JALB QILISH YO'NALISHLARI	799
Sultanova Aziza Baxtiyar qizi	

KORXONALARDA INSON RESURSLARINI BOSHQARISH ORQALI IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	802
<i>Aminova Shaxnoza Aziz qizi</i>	
QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARINING INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI VA ULARNI BAHOLASH USULLARI.....	807
<i>Nazirova Sayyora Baxtiyorovna, Qulmamatova Barno Omonovna, Sharifova Nargiza Djurayevna</i>	
MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARINI JORIY ETISHNING O'ZBEKISTON KORXONALARIDA MOLIYAVIY SHAFFOFLIKKA TA'SIRI	811
<i>Murodova E'zoza Maqsud qizi</i>	
QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI TA'MINOT ZANJIRINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH: ISHLASH MEKANIZMI VA ALGORITMINI ISHLAB CHIQUISH	816
<i>Umarov Bobur Murtazoyevich</i>	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI INVESTITSIYA FAOLLIGINI OSHIRISH ORQALI MOLIYAVIY BARQARORLIKNI TA'MINLASH	822
<i>Abduxakimov Eldor Djaloliddinovich</i>	
AGRAR SOHADA KADRLAR TAYYORLASHNI BOSHQARISHNING ILMIY-NAZARIY METODOLOGIK ASOSLARI	829
<i>Boltayev Nurali Shiramatovich</i>	
MAMLAKATIMIZ TURIZM SOHASI XIZMATLAR SIFATI BILAN BOG'LIQ IQTISODIY KO'RSATKICHLAR	838
<i>Suyunov R. G'.</i>	
ПРОБЛЕМЫ И ОГРАНИЧЕНИЯ В ГОРНОДОБЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН. ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ	844
<i>Джулибеков Нурмат Каршибекович, Жулиева Гулноз Юлдашевна</i>	
BIZNES JARAYONLARI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH ASOSLARI	849
<i>Yoqubjanov Muminmirzo Nosirjon o'g'li, Erkinxojiyev Ismoiljon</i>	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASINING ZAMONAVIY IQTISODIYOTDA TUTGAN O'RNI, AHAMIYATI VA UNING IQTISODIY-STATISTIK TAHLILI	853
<i>Ernazarov Gulam Bekbaevich</i>	
SANOAT KORXONALARINI RIVOJLANTIRISHDA TIJORAT BANKLARINING ROLI	860
<i>Mirzokirov Mirramizjon Mirxoshim o'g'li</i>	
ФИНАНСОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦИИ И УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ.....	867
<i>Урунова Мафтуна Гайратовна</i>	
АНАЛИЗ ТЕКУЩЕГО СОСТОЯНИЯ ЭКОНОМИКИ БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ И ЕЁ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ	871
<i>Некова Фатима Борисовна</i>	
MINTAQA SANOATINI MODERNIZATSIYA QILISHDA KLASTERLASH VA RAQAMLI BOSHQARUV TIZIMLARINING AHAMIYATI (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA)	876
<i>Abdinazarov Xusan Shaymanovich</i>	
ТЕМИР YO'L TRANSPORTI TIZIMINI BOSHQARISHDA ZAMONAVIY TASHKILY-IQTISODIY USULLARDAN FOYDALANISH	882
<i>Kayumov Z.O.</i>	
O'ZBEKISTONDA VALYUTA KURSINING SHAKLLANISHI VA UNING INFLATSIYA DARAJASIGA TA'SIRI MEKANIZMI.....	887
<i>Matrizayev Zafar Gulimboy o'g'li, Viqorjon Bahridinov Akbar o'g'li</i>	
МЕХНАТ BOZORINING TRANSFORMATSIYASI VA UNING IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O'RNI.....	892
<i>Soatmo'minova Zarnigor Olimjon qizi, Ollokulova Feruza Mansurovna</i>	
RAQAMLI IQTISODIYOTNING TURIZMDA MOHIYATI VA AHAMIYATI.....	897
<i>Mahmudov Sunnatjon Abdujabbor o'g'li</i>	
НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В УЗБЕКИСТАНЕ НА ОСНОВЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.....	901
<i>Мирзаев Кулмамат Джанзакович</i>	

ELEKTR UZILISHLARINING HUDUDIY IQTISODIYOTGA TA'SIRI VA RISKLARNI BOSHQARISH MEXANIZMLARI	906
Oltiboyeva Feruza Ulug'bek qizi	
DAVLAT TRANSPORT KORXONALARIDA MARKETING STRATEGIYASINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	911
Uktamov Sarvar Atxam o'g'li	
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИНСТРУМЕНТЫ ПОДДЕРЖКИ ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКИ В СТРАНАХ ЕС, США И ЯПОНИИ	915
Газизова Эльмира Хамидовна, Мелибаева Гульнора Ачиловна	
SANOATNI HUDUDIY RIVOJLANTIRISHDA ISHLAB CHIQRISH SALOHİYATIDAN SAMARALI FOYDALANISH OMILLARI	921
O'zmanov Ixtiyor Ibragim o'g'li	
SUG'URTA INSTITUTLARI FAOLIYATIDA INNOVATSION YO'NALISHLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	926
Sherov Sanjar Radjabovich	
TIJORAT BANKLARIDA RAQAMLI STRATEGIYALAR ASOSIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	932
Umurov Jasurbek Jamil o'g'li	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA KASABA UYUSHMALARI FAOLIYATINI BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	936
Raxmonov Abduxalil Rasulovich	
INKLYUZIV TA'LIM XIZMATLARINING RAQAMLI EKOTIZIMINI SHAKLLANTIRISHDA DAVLAT, OTM VA IT INFRATUZILMA INTEGRATSIYASI.....	940
Maxkamova Kamola	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA BUDJETLASHTIRISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH (ENERGETIKA KORXONALARI MISOLIDA).....	944
Sobirov Shoyadbek Kurbonaliyevich	
UY-JOY QURILISHINI RIVOJLANISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	950
Usmanov Mirumar Abdulla o'g'li	
TIKUV-TRIKOTAJ MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQRUVCHI KICHIK KORXONALARNING IQTISODIY KO'RSATKICHLARI TAHLILI	956
Abduhamidov Abdurahmon Abdulatif o'g'li	
O'ZBEKISTONDA 2026–2030-YILLARGA MO'LJALLANGAN SOLIQ MA'MURCHILIGI STRATEGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	963
Ismailov Timur Atabayevich	
SAVDO LIBERALIZATSIYASINING DAVLAT BUDJETI DAROMADLARI TARKIBIGA TA'SIRI	969
Sardorjon Maxmudov Sobirjon ug'li	

SAVDO LIBERALIZATSIYASINING DAVLAT BUDJETI DAROMADLARI TARKIBIGA TA'SIRI

Sardorjon Maxmudov Sobirjon ug'li
Toshkent shahridagi Singapur menejmentni rivojlantirish institutining tayanch doktranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada savdo liberalizatsiyasining davlat budjeti daromadlari tarkibiga ta'siri nazariy, empirik va qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Savdo to'siqlarining kamayishi, bojxona tariflarining pasayishi hamda xalqaro iqtisodiy integratsiya jarayonlarining kuchayishi davlat fiskal siyosatiga bevosita ta'sir ko'rsatishi ilmiy asoslanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, savdo liberalizatsiyasi qisqa muddatda bojxona daromadlarining qisqarishiga olib keladi, biroq o'rta va uzoq muddatda iqtisodiy faollikning oshishi natijasida ichki soliqlar tushumining kengayishi orqali davlat budjeti daromadlari tarkibining diversifikatsiyalanishini ta'minlaydi. Shuningdek, maqolada rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi qiyosiy tahlil qilinib, fiskal siyosatni moslashtirish yo'nalishlari ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: savdo liberalizatsiyasi, fiskal siyosat, davlat budjeti daromadlari, bojxona bojlari, QQS, soliq bazasi, JST, fiskal barqarorlik, soliq tushumlari.

Abstract. This article analyzes the impact of trade liberalization on the structure of state budget revenues theoretically, empirically and comparatively. It is scientifically substantiated that the reduction of trade barriers, the reduction of customs tariffs and the intensification of international economic integration processes have a direct impact on state fiscal policy. The results of the study show that trade liberalization leads to a reduction in customs revenues in the short term, but in the medium and long term, as a result of increased economic activity, it ensures the diversification of the structure of state budget revenues through the expansion of domestic tax revenues. The article also provides a comparative analysis of the experience of developed and developing countries and develops directions for adapting fiscal policy.

Key words: trade liberalization, fiscal policy, state budget revenues, customs duties, VAT, tax base, WTO, fiscal stability, tax revenues.

Аннотация. В данной статье теоретически, эмпирически и сравнительно анализируется влияние либерализации торговли на структуру доходов государственного бюджета. Научно обосновано, что снижение торговых барьеров, снижение таможенных пошлин и интенсификация процессов международной экономической интеграции оказывают прямое воздействие на государственную фискальную политику. Результаты исследования показывают, что либерализация торговли в краткосрочной перспективе приводит к сокращению таможенных поступлений, но в среднесрочной и долгосрочной перспективе, в результате повышения экономической активности, обеспечивает диверсификацию структуры доходов государственного бюджета за счет расширения внутренних налоговых поступлений. В статье также представлен сравнительный анализ опыта развитых и развивающихся стран и разработаны направления адаптации фискальной политики.

Ключевые слова: либерализация торговли, фискальная политика, доходы государственного бюджета, таможенные пошлины, НДС, налоговая база, ВТО, фискальная стабильность, налоговые поступления.

KIRISH

Global iqtisodiyotda savdo liberalizatsiyasi jarayonlari oxirgi o'n yilliklarda jadal rivojlanib bormoqda. Jahon mamlakatlari o'rtasida iqtisodiy integratsiya jarayonlarining chuqurlashuvi savdo to'siqlarining bosqichma-bosqich kamayishiga olib kelmoqda. Bu jarayon, bir tomondan, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirsa, ikkinchi tomondan, davlat fiskal siyosatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlar uchun savdo liberalizatsiyasi budjet daromadlari tarkibining o'zgarishi bilan bog'liq muhim muammolarni keltirib chiqaradi.

An'anaviy ravishda ko'plab rivojlanayotgan davlatlarda davlat budjeti daromadlarining muhim qismi bojxona bojlari, import soliqlari va tashqi savdoga oid boshqa fiskal tushumlar hisobidan shakllanadi. Savdo liberalizatsiyasi jarayonida tariflarning pasayishi ushbu daromadlarning qisqarishiga olib keladi. Bu esa davlat budjeti barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli savdo liberalizatsiyasining fiskal ta'sirini chuqur o'rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Savdo liberalizatsiyasi nafaqat bojxona daromadlariga, balki ichki soliqlar tizimiga ham ta'sir ko'rsatadi. Import hajmining oshishi, ishlab chiqarish kengayishi, investitsiyalarning ortishi va iqtisodiy faollikning kuchayishi natijasida qo'shilgan qiymat solig'i, foyda solig'i hamda aksiz soliqlari tushumlari oshishi mumkin. Natijada davlat budjeti daromadlari tarkibi o'zgaradi va fiskal tizim yangi sharoitga moslashadi.

Mazkur maqolaning maqsadi savdo liberalizatsiyasining davlat budjeti daromadlari tarkibiga ta'sirini nazariy va empirik jihatdan tahlil qilish, xalqaro tajribani o'rganish hamda fiskal siyosatni takomillashtirish bo'yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat:

- savdo liberalizatsiyasining davlat budjeti daromadlariga ta'sirining nazariy asoslarini o'rganish;
- savdo liberalizatsiyasining fiskal siyosatga ta'sir mexanizmlarini tahlil qilish;
- davlat budjeti daromadlari tarkibida yuzaga keladigan o'zgarishlarni aniqlash;
- savdo liberalizatsiyasining fiskal ta'sirini xalqaro tajriba asosida qiyosiy baholash;
- savdo liberalizatsiyasi sharoitida fiskal siyosatni takomillashtirish yo'nalishlarini ishlab chiqish.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI.

Savdo liberalizatsiyasining davlat budjeti daromadlari tarkibiga ta'siri masalasi iqtisodiyot nazariyasi va fiskal siyosat bo'yicha ilmiy adabiyotlarda keng o'rganilgan. Ushbu yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlarda savdo to'siqlarining kamayishi bojxona daromadlarining qisqarishiga olib kelishi, biroq ichki soliqlar hisobiga fiskal daromadlar tarkibi diversifikatsiyalanishi qayd etiladi.

Xorijiy olimlardan Michael Keen va Mario Mansour savdo liberalizatsiyasi rivojlanayotgan mamlakatlarda soliq tushumlari tarkibini sezilarli darajada o'zgartirishini ta'kidlaydi. Ularning fikricha, tariflarning pasayishi qisqa muddatda fiskal yo'qotishlarga olib keladi, biroq qo'shilgan qiymat solig'i va ichki soliqlar tizimini rivojlantirish orqali ushbu yo'qotishlarni kompensatsiya qilish mumkin [1]. Ushbu yondashuv savdo liberalizatsiyasi fiskal tizim transformatsiyasining muhim omili ekanligini ko'rsatadi. Shundan kelib chiqib, JSTga integratsiya jarayonida bojxona daromadlari qisqarishini ichki soliqlar orqali kompensatsiya qilish zarurligi asoslanadi.

Savdo liberalizatsiyasining fiskal daromadlarga ta'siri Thomas Baunsgaard va Michael Keen tomonidan empirik jihatdan o'rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda savdo soliqlari qisqarishi ichki soliqlar orqali to'liq kompensatsiya qilinmagan, bu esa fiskal siyosatni moslashtirish zarurligini ko'rsatadi [2]. Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirib, savdo liberalizatsiyasi fiskal barqarorlikka avtomatik ravishda ijobiy ta'sir ko'rsatmasligi, balki fiskal siyosatni moslashtirish zarurligini anglatadi.

QQSning fiskal daromadlarni barqarorlashtirishdagi roli Richard Bird va Pierre-Pascal Gendron tomonidan asoslab berilgan. Ularning fikricha, qo'shilgan qiymat solig'i savdo soliqlari qisqarishini kompensatsiya qiluvchi eng samarali instrumentlardan biri hisoblanadi [3]. Ushbu yondashuv savdo liberalizatsiyasi sharoitida ichki soliqlar rolini oshirish zarurligini tasdiqlaydi hamda fiskal daromadlarni barqarorlashtirishda QQSning ustuvor ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Savdo ochiqligi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik David Dollar va Aart Kraay tomonidan empirik jihatdan asoslangan. Mualliflarning fikricha, savdo ochiqligi darajasining oshishi iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi va natijada soliq bazasi kengayadi [4]. Mazkur yondashuv savdo liberalizatsiyasining fiskal daromadlarga bilvosita ijobiy ta'sirini, ya'ni iqtisodiy o'sish orqali budjet daromadlarining ortishini izohlaydi.

Globalizatsiya va fiskal siyosat o'rtasidagi bog'liqlik Vito Tanzi tomonidan o'rganilgan. Muallif global savdo erkinlashuvi davlatlarning fiskal siyosatini qayta ko'rib chiqishni talab etishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, savdo liberalizatsiyasi sharoitida davlatlar bojxona daromadlariga tayanishni kamaytirib, ichki soliqlar tizimini kuchaytirishi zarur [5]. Ushbu ilmiy qarashlar savdo liberalizatsiyasi fiskal siyosatni strukturaviy jihatdan moslashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Yuqoridagi ilmiy qarashlarni umumlashtirgan holda, savdo liberalizatsiyasi davlat budjeti daromadlari tarkibiga ikki yo'nalishda ta'sir ko'rsatishi aniqlanadi: birinchidan, bojxona daromadlari qisqaradi; ikkinchidan, ichki soliqlar tushumi ortadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, savdo liberalizatsiyasi fiskal siyosatni moslashtirish bilan birgalikda amalga oshirilgandagina fiskal barqarorlikni ta'minlaydi.

Savdo liberalizatsiyasining nazariy asoslari

Savdo liberalizatsiyasi iqtisodiy nazariyada erkin savdo konsepsiyasi bilan bog'liq bo'lib, davlatlar o'rtasida tovar va xizmatlar harakatiga qo'yilgan cheklovlarni kamaytirishni anglatadi. Ushbu jarayon tariflar, kvotalar, litsenziyalar, texnik to'siqlar va boshqa savdo cheklovlarini bosqichma-bosqich bekor qilish orqali amalga oshiriladi.

Erkin savdo nazariyasiga ko'ra, savdo to'siqlarining kamayishi resurslarning samarali taqsimlanishini ta'minlaydi. Shuningdek ishlab chiqarish hajmi oshadi, narxlar pasayadi va iste'molchilar farovonligi ortadi. Shu bilan birga, savdo liberalizatsiyasi davlat fiskal tizimiga ham ta'sir ko'rsatadi.

Savdo liberalizatsiyasining fiskal siyosatga ta'siri ikki yo'nalishda namoyon bo'ladi. Birinchisi, to'g'ridan-to'g'ri ta'sir bo'lib, tariflarning pasayishi natijasida bojxona daromadlarining kamayishida namoyon bo'ladi. Ikkinchisi, bilvosita ta'sir bo'lib, iqtisodiy faollikning oshishi natijasida ichki soliqlar tushumining ortishida aks etadi.

Savdo liberalizatsiyasi fiskal tizimga quyidagi mexanizmlar orqali ta'sir ko'rsatadi:

Birinchidan, import tariflari pasayadi. Bu bojxona daromadlarining qisqarishiga olib keladi. Ayniqsa, bojxona daromatlari yuqori ulushga ega davlatlarda bu sezilarli fiskal yo'qotishlarga sabab bo'ladi.

Ikkinchidan, import hajmi oshadi. Tariflar pasayishi natijasida import tovarlari arzonlashadi. Bu esa import hajmining kengayishiga olib keladi. Import hajmining oshishi esa QQS tushumlarining ortishiga xizmat qiladi.

Uchinchidan, eksport hajmi kengayadi. Savdo erkinlashuvi eksportchilar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Eksport hajmining ortishi ishlab chiqarish kengayishiga olib keladi.

To'rtinchidan, investitsiyalar oqimi ortadi. Savdo liberalizatsiyasi investorlar uchun qulay muhit yaratadi. Natijada ishlab chiqarish quvvatlari kengayadi.

Beshinchidan, iqtisodiy o'sish tezlashadi. Savdo liberalizatsiyasi resurslarning samarali taqsimlanishini ta'minlaydi. Bu esa YAIM o'sishiga olib keladi.

Demak fiskal tizim tarkibi o'zgaradi va davlat budjet daromatlari diversifikatsiyalanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda savdo liberalizatsiyasining davlat budjeti daromatlari tarkibiga ta'sirini baholashda bir necha tahlil usullaridan foydalanildi. Qiyosiy tahlil savdo liberalizatsiyasini amalga oshirgan rivojlanayotgan mamlakatlarda savdo soliqlari ulushi kamayishi va ichki soliqlar rolini oshirish zarurligini aniqlashga qaratildi. Xususan, savdo soliqlari tushumlarining pasayishi ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda fiskal daromadlarni qayta tuzilishini talab qilishi ta'kidlangan (Baunsgaard & Keen, 2010; Keen & Mansour, 2010).

Statistik tahlil savdo liberalizatsiyasi natijasida davlat budjeti daromatlari tarkibidagi o'zgarishlarni baholashda qo'llanildi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, tariflarning pasayishi bojxona daromatlari ulushini kamaytiradi, biroq qo'shilgan qiymat solig'i va boshqa iste'mol soliqlari ulushi oshadi (World Bank, 2005; Ebrill et al., 2001). Shu bilan birga, QQS tizimining joriy etilishi savdo soliqlari yo'qotishlarini qisman kompensatsiya qilishi mumkinligi ko'rsatilgan (Bird & Gendron, 2007).

Empirik tahlil savdo liberalizatsiyasi va soliq tushumlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashga qaratildi. Savdo soliqlari qisqarishining ichki soliqlar orqali kompensatsiya qilinishi darajasi mamlakatlar kesimida turlicha ekanligi aniqlangan. Ayrim mamlakatlarda savdo soliqlari yo'qotishlari qisman qoplangan bo'lsa, ayrim mamlakatlarda esa to'liq kompensatsiya kuzatilmagan (Baunsgaard & Keen, 2010; Agbeyegbe et al., 2006). Savdo ochiqligining ortishi iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi va soliq bazasini kengaytirishi ham empirik tadqiqotlarda asoslangan (Dollar & Kraay, 2004; Harrison, 1996).

Tizimli yondashuv savdo liberalizatsiyasining fiskal tizimga ta'sirini kompleks baholashga xizmat qildi. Ushbu yondashuv doirasida tariflarning pasayishi, import hajmining oshishi, ishlab chiqarish faolligining kengayishi va soliq bazasining ortishi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilindi. Savdo liberalizatsiyasi fiskal siyosatni moslashtirish zarurligini keltirib chiqarishi ham ilmiy adabiyotlarda ta'kidlangan (Tanzi, 2000; OECD, 2018). Shuningdek, xalqaro savdo tizimidagi integratsiya fiskal daromadlar tarkibining o'zgarishiga olib kelishi mumkinligi qayd etilgan (WTO, 2020; WTO, 2021).

Dinamik tahlil savdo liberalizatsiyasining qisqa va uzoq muddatli fiskal ta'sirini baholashga qaratildi. Tadqiqotlar savdo erkinlashuvining dastlabki bosqichida bojxona daromatlari qisqarishi, keyingi bosqichda esa ichki soliqlar rolini oshirish orqali fiskal barqarorlikni ta'minlash zarurligini ko'rsatadi. Umumlashtirish usuli orqali olingan natijalar tizimlashtirilib, savdo liberalizatsiyasi davlat budjeti daromatlari tarkibini transformatsiya qilishi asoslandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Davlat budjeti daromatlari tarkibiga savdo liberalizatsiyasining ta'sir mexanizmlari

Savdo liberalizatsiyasi davlat budjeti daromatlari tarkibiga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu ta'sir, avvalo, tashqi savdo bilan bog'liq fiskal tushumlarning qisqarishi, keyinchalik esa ichki iqtisodiy faollikning oshishi orqali soliq bazasining kengayishi shaklida namoyon bo'ladi. Savdo liberalizatsiyasi natijasida fiskal tizimning tarkibi o'zgaradi, daromad manbalari diversifikatsiyalanadi hamda davlat budjet daromadlarining ichki soliqlar ulushi ortadi.

Savdo liberalizatsiyasining davlat budjeti daromadlariga ta'siri quyidagi asosiy yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

- bojxona daromadlarining kamayishi

- qo'shilgan qiymat solig'i tushumlarining oshishi
- foyda solig'i daromadlarining ortishi
- aksiz soliqlari tushumlarining ko'payishi
- soliq bazasining kengayishi
- iqtisodiy o'sish orqali fiskal daromadlarning ortishi

Ushbu yo'nalishlarning har biri davlat budjeti daromadlari tarkibiga alohida ta'sir ko'rsatadi.

Bojxona daromadlarining kamayishi. Savdo liberalizatsiyasining eng birinchi va bevosita ta'siri bojxona daromadlarining qisqarishida namoyon bo'ladi. Savdo erkinlashuvi jarayonida import tariflari pasaytiriladi yoki bosqichma-bosqich bekor qilinadi. Natijada import tovarlariga qo'llaniladigan bojxona bojlari kamayadi. Bu esa davlat budjetiga tushadigan tashqi savdo bilan bog'liq fiskal tushumlarning qisqarishiga olib keladi.

Rivojlanayotgan davlatlarda bojxona daromadlari davlat budjetining muhim qismini tashkil etadi. Ayrim mamlakatlarda ushbu daromadlar umumiy davlat budjet daromadlarining 20–30 foizini tashkil etadi. Savdo liberalizatsiyasi amalga oshirilgach, ushbu ko'rsatkich keskin kamayadi. Bu fiskal barqarorlikka qisqa muddatli salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Bojxona daromadlarining kamayishiga quyidagi omillar ta'sir qiladi:

- import tariflarining pasayishi
- kvotalarning bekor qilinishi
- preferensial savdo rejimlarining joriy etilishi
- erkin savdo kelishuvlarining imzolanishi
- bojxona to'lovlari stavkalarining bixillashtirilishi

Shuningdek, savdo liberalizatsiyasi natijasida bojxona daromadlarining kamayishi fiskal siyosatni qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Davlatlar bojxona daromadlari o'rnini ichki soliqlar orqali qoplash mexanizmlarini ishlab chiqishga majbur bo'ladi.

Qo'shilgan qiymat solig'i tushumlarining oshishi. Savdo liberalizatsiyasi natijasida import hajmining oshishi qo'shilgan qiymat solig'i tushumlarining ortishiga olib keladi. Import qilinayotgan tovarlarga QQS qo'llanilishi natijasida import hajmi kengaygan sari soliq tushumlari ham oshadi. Bu savdo liberalizatsiyasining fiskal daromadlar uchun kompensatsion mexanizmi hisoblanadi.

Savdo liberalizatsiyasi QQS tushumlariga quyidagi yo'llar orqali ta'sir ko'rsatadi:

Birinchidan, import hajmi oshadi. Tariflarning pasayishi import tovarlarining narxini arzonlashtiradi. Bu esa import hajmining kengayishiga olib keladi. Import hajmining oshishi QQS bazasining kengayishini ta'minlaydi.

Ikkinchidan, ichki iste'mol kengayadi. Savdo liberalizatsiyasi natijasida tovarlar assortimenti kengayadi va narxlar pasayadi. Bu iste'mol hajmining ortishiga olib keladi. Natijada QQS tushumlari ko'payadi.

Uchinchidan, ishlab chiqarish zanjirlari kengayadi. Import qilinadigan xomashyo va yarim tayyor mahsulotlar hajmining oshishi ichki ishlab chiqarish hajmining ortishiga olib keladi. Bu esa qo'shilgan qiymatning ortishiga xizmat qiladi.

Natijada savdo liberalizatsiyasi sharoitida QQS davlat budjeti daromadlarining asosiy manbalaridan biriga aylanadi. Ko'plab mamlakatlarda savdo liberalizatsiyasidan so'ng QQS ulushi sezilarli darajada oshgan.

Foyda solig'i daromadlarining ortishi. Savdo liberalizatsiyasi iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Raqobat muhitining kuchayishi, eksport imkoniyatlarining kengayishi va investitsiyalar oqimining ortishi korxonalar faoliyatining kengayishiga olib keladi. Natijada korxonalar daromadi oshadi va foyda solig'i tushumlari ko'payadi.

Savdo liberalizatsiyasining foyda solig'i tushumlariga ta'siri quyidagi omillar orqali namoyon bo'ladi:

- eksport hajmining ortishi
- ishlab chiqarish hajmining kengayishi
- investitsiyalar oqimining oshishi
- yangi korxonalar tashkil etilishi
- biznes muhitining yaxshilanishi

Foyda solig'i tushumlarining ortishi savdo liberalizatsiyasi natijasida yuzaga kelgan bojxona daromadlari yo'qotishlarini qisman qoplash imkonini beradi. Shu sababli fiskal siyosatda ichki soliqlarning roli oshadi.

Aksiz soliqlari tushumlarining oshishi. Savdo liberalizatsiyasi aksiz soliqlari tushumlariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Import hajmining kengayishi aksiz tovarlari importining ortishiga olib keladi. Natijada aksiz soliqlari tushumlari ham oshadi.

Aksiz soliqlari quyidagi tovarlarga nisbatan qo'llaniladi:

- tamaki mahsulotlari
- alkogol mahsulotlari
- yoqilg'i mahsulotlari
- avtomobillar
- energetik mahsulotlar

Savdo liberalizatsiyasi natijasida ushbu tovarlar importi kengayadi. Bu esa davlat budjeti daromadlarining oshishiga xizmat qiladi. Aksiz soliqlari fiskal daromadlarning barqaror manbalaridan biri hisoblanadi.

Soliq bazasining kengayishi. Savdo liberalizatsiyasi iqtisodiy faollikni oshiradi. Bu esa soliq bazasining kengayishiga olib keladi. Import va eksport hajmining ortishi ishlab chiqarish, savdo va xizmat ko'rsatish sohalarining rivojlanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, soliq to'lovchilar soni ortadi.

Soliq bazasining kengayishi quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

- yangi korxonalar tashkil etilishi
- bandlik darajasining oshishi
- ish haqi fondining kengayishi
- iste'mol hajmining ortishi
- ishlab chiqarish hajmining kengayishi

Bu omillar ichki soliqlar tushumining oshishiga olib keladi. Bu holat savdo liberalizatsiyasi fiskal daromadlarning diversifikatsiyalanishiga xizmat qiladi.

Iqtisodiy o'sish orqali fiskal daromadlarning oshishi. Savdo liberalizatsiyasi iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi. Iqtisodiy o'sish davlat budjeti daromadlarining ortishiga olib keladi. YAIM o'sishi bilan birga soliq tushumlari ham oshadi. Bu fiskal barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Savdo liberalizatsiyasi natijasida iqtisodiy o'sish quyidagi omillar orqali yuzaga keladi:

- resurslarning samarali taqsimlanishi
- texnologiyalar transferi
- investitsiyalar oqimi
- eksport hajmining ortishi
- ishlab chiqarish samaradorligining oshishi

Demak fiskal daromadlar oshadi va davlat budjeti tarkibi barqarorlashadi.

Savdo liberalizatsiyasining davlat budjeti daromadlariga ta'siri: xalqaro tajriba tahlili

Savdo liberalizatsiyasining davlat budjeti daromadlariga ta'siri mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanish darajasi, soliq tizimi samaradorligi hamda fiskal siyosatning moslashuvchanligiga bog'liq holda turlicha namoyon bo'ladi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, savdo liberalizatsiyasi qisqa muddatda bojxona daromadlarining kamayishiga olib keladi, biroq o'rta va uzoq muddatda ichki soliqlar tushumining ortishi hisobiga fiskal daromadlar tiklanadi. Ushbu jarayon fiskal tizimning diversifikatsiyalanishi va ichki soliqlar rolini oshirish bilan izohlanadi (Baunsgaard & Keen, 2010; IMF, 2022).

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi. Rivojlangan mamlakatlarda savdo liberalizatsiyasining fiskal daromadlarga ta'siri nisbatan cheklangan hisoblanadi. Buning asosiy sababi ushbu mamlakatlarda davlat budjeti daromadlarining asosiy qismi ichki soliqlar hisobidan shakllanishidir. Bojxona daromadlari ulushi past bo'lgani sababli tariflarning pasayishi fiskal barqarorlikka sezilarli ta'sir ko'rsatmaydi. Savdo liberalizatsiyasi natijasida import hajmi kengayishi, iste'mol soliqlari tushumlarining ortishi va iqtisodiy o'sishning tezlashuvi kuzatiladi. Natijada fiskal daromadlar tarkibi o'zgaradi, biroq umumiy daromad hajmi saqlanib qoladi (Ebrill et al., 2001; OECD, 2018). Shu sababli rivojlangan mamlakatlarda savdo liberalizatsiyasi fiskal tizimni transformatsiya qiladi, ammo daromadlar barqarorligiga jiddiy xavf tug'dirmaydi (Tanzi, 2000).

Rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda savdo liberalizatsiyasi fiskal daromadlarga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, chunki ushbu mamlakatlarda bojxona daromadlari davlat budjetining muhim qismini tashkil etadi. Tariflarning pasayishi qisqa muddatda fiskal daromadlarning kamayishiga olib keladi, biroq keyinchalik qo'shilgan qiymat solig'i, foyda solig'i va aksiz soliqlari tushumining ortishi hisobiga daromadlar tiklanadi. Empirik tadqiqotlar savdo soliqlari yo'qotishlari ichki soliqlar orqali turli darajada kompensatsiya qilinishini ko'rsatadi (Baunsgaard & Keen, 2010; Agbeyegbe et al., 2006).

Osiyo va Sharqiy Yevropa mamlakatlari tajribasi savdo liberalizatsiyasi soliq tizimi islohotlari bilan birgalikda amalga oshirilganda fiskal daromadlar barqarorlashishini ko'rsatadi. Ushbu mamlakatlarda QQS asosiy daromad manbaiga aylangan, iqtisodiy o'sish tezlashgan va fiskal daromadlar diversifikatsiyalangan (World Bank, 2005; OECD, 2018). Aksincha, ayrim Afrika mamlakatlarida soliq ma'murchiligining zaifligi sababli bojxona daromadlari qisqarishi to'liq kompensatsiya qilinmagan va fiskal daromadlar pasaygan (Agbeyegbe et al., 2006). Bu esa savdo liberalizatsiyasi fiskal siyosatni moslashtirish bilan birga olib borilishi zarurligini ko'rsatadi.

Savdo liberalizatsiyasi sharoitida fiskal siyosatni moslashtirish

Savdo liberalizatsiyasi sharoitida davlat budjeti daromadlari barqarorligini ta'minlash uchun fiskal siyosatni moslashtirish zarur. Ushbu jarayonda ichki soliqlar rolini oshirish muhim ahamiyatga ega.

Fiskal siyosatni moslashtirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

Birinchidan, soliq bazasini kengaytirish zarur. Savdo liberalizatsiyasi natijasida iqtisodiy faollik oshadi. Ushbu imkoniyatdan foydalanib soliq bazasini kengaytirish fiskal daromadlarni oshirishga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, QQS tizimini takomillashtirish zarur. QQS savdo liberalizatsiyasi sharoitida asosiy daromad manbaiga aylanadi. Shu sababli QQS ma'murchiligini kuchaytirish muhim hisoblanadi.

Uchinchidan, soliq ma'murchiligini kuchaytirish zarur. Soliq yig'uv darajasining oshirilishi fiskal daromadlarni ko'paytiradi.

To'rtinchidan, bojxona ma'murchiligini takomillashtirish zarur. Tariflar pasaygan taqdirda ham bojxona nazoratini kuchaytirish fiskal yo'qotishlarni kamaytiradi.

Beshinchidan, ichki soliqlar rolini oshirish zarur. Foyda solig'i, aksiz soliqlari va mol-mulk soliqlari fiskal daromadlarning muhim manbalariga aylanishi kerak.

Savdo liberalizatsiyasining empirik baholanishi va fiskal natijalari

Savdo liberalizatsiyasining davlat budjeti daromadlari tarkibiga ta'sirini aniqlashda empirik baholash muhim ahamiyatga ega. Empirik tahlil savdo liberalizatsiyasi natijasida fiskal daromadlarning qisqarishi yoki ortishi darajasini aniqlash imkonini beradi. Ushbu tahlil savdo liberalizatsiyasidan oldingi va keyingi davr ko'rsatkichlarini solishtirish asosida amalga oshiriladi. Empirik baholash natijalari savdo liberalizatsiyasi qisqa muddatda bojxona daromadlarining kamayishiga olib kelishini, biroq o'rta va uzoq muddatda ichki soliqlar tushumining ortishi orqali fiskal daromadlar tiklanishini ko'rsatadi (1-jadval).

Jadval 1. Savdo liberalizatsiyasi sharoitida fiskal daromadlar tarkibining o'zgarishi (Manba:muallif muallif tomonidan tuzilgan)

Ko'rsatkich	Liberalizatsiyagacha	Liberalizatsiyadan keyin
Bojxona daromadlari	yuqori ulush	kamayadi
QQS tushumlari	o'rta	oshadi
Foyda solig'i	past	oshadi
Aksiz soliqlari	barqaror	oshadi
Ichki soliqlar ulushi	past	yuqori
Fiskal daromadlar	barqaror	diversifikatsiyalanadi

Ushbu ko'rsatkichlarning o'zgarishi savdo liberalizatsiyasining fiskal ta'sirini aniqlash imkonini beradi.

Savdo liberalizatsiyasining davlat budjeti daromadlari tarkibiga ta'sirini aniqlash maqsadida empirik regressiya modeli ishlab chiqildi. Ushbu model savdo ochiqligi darajasi bilan fiskal daromadlar tarkibi o'rtasidagi bog'liqlikni baholash imkonini beradi.

$$FiscalRevenue = \alpha + \beta_1 TradeOpen + \beta_2 GDP + \beta_3 Import + \beta_4 Tariff + \varepsilon$$

bu yerda:

FiscalRevenue — davlat budjeti daromadlari

TradeOpen — savdo ochiqligi darajasi

GDP — yalpi ichki mahsulot

Import — import hajmi

Tariff — o'rtacha bojxona tarif stavkalari

ε — tasodifiy xatolik

Mazkur model savdo liberalizatsiyasining fiskal daromadlar tarkibiga bevosita va bilvosita ta'sirini aniqlashga xizmat qiladi. Savdo ochiqligi darajasi oshishi import hajmining kengayishiga, bu esa qo'shilgan qiymat solig'i tushumlarining ortishiga olib keladi. Shu bilan birga tarif stavkalarining pasayishi bojxona daromadlari ulushining qisqarishiga sabab bo'ladi.

Model natijalarining iqtisodiy talqini

Empirik model savdo liberalizatsiyasining fiskal daromadlarga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Savdo ochiqligi darajasi oshgani sari ichki soliqlar ulushi ortadi, bojxona daromadlari ulushi esa kamayadi. YAIM o'sishi fiskal daromadlarning umumiy hajmini kengaytiradi, import hajmining oshishi esa QQS va aksiz soliqlari tushumlarini ko'paytiradi.

Natijada savdo liberalizatsiyasi qisqa muddatda bojxona daromadlarini kamaytirsa-da, o'rta va uzoq muddatda ichki soliqlar hisobiga fiskal daromadlar tiklanadi. Mazkur empirik model savdo liberalizatsiyasining davlat budjeti daromadlari tarkibini transformatsiya qilishini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Bojxona daromadlarining empirik bahosi. Empirik tahlil natijalari savdo liberalizatsiyasi natijasida bojxona daromadlari ulushi pasayishini ko'rsatadi. Import tariflarining pasaytirilishi davlat budjetiga tushadigan bojxona to'lovlari hajmining qisqarishiga olib keladi. Ayniqsa, savdo liberalizatsiyasining dastlabki bosqichida ushbu jarayon aniq namoyon bo'ladi.

Bojxona daromadlarining qisqarishiga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatadi:

- import boj stavkalarining pasayishi
- preferensial savdo rejimlarining kengayishi
- erkin savdo kelishuvlarining joriy etilishi
- bojxona imtiyozlarining ko'payishi

Empirik tahlil shuni ko'rsatadiki, savdo liberalizatsiyasining dastlabki bosqichida bojxona daromatlari qisqaradi, biroq keyinchalik import hajmining oshishi ushbu yo'qotishlarni qisman qoplaydi.

QQS tushumlarining empirik tahlili. Savdo liberalizatsiyasi natijasida QQS tushumlari barqaror o'sish tendensiyasiga ega bo'ladi. Import hajmining oshishi qo'shilgan qiymat solig'i bazasini kengaytiradi. Empirik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, savdo liberalizatsiyasi amalga oshirilgan mamlakatlarda QQS davlat budjeti daromadlarining asosiy manbalaridan biriga aylangan.

QQS tushumlarining oshishiga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatadi:

- import hajmining kengayishi
- ichki iste'molning ortishi
- savdo aylanmasining oshishi
- iqtisodiy faollikning kuchayishi

Empirik natijalar QQS savdo liberalizatsiyasi natijasida yuzaga kelgan fiskal yo'qotishlarni kompensatsiya qilishda muhim rol o'ynashini ko'rsatadi (1-rasm).

1-rasm. QQS tushumlarining o'sish tendensiyasi. Grafikdan ko'rinadiki, savdo ochiqligi darajasi o'shishi QQS tushumlari ulushining ortishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu savdo liberalizatsiyasi fiskal daromadlar tarkibida ichki soliqlar rolini kuchaytirishini tasdiqlaydi.

Foyda solig'i tushumlarining empirik tahlili. Savdo liberalizatsiyasi iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Empirik tahlil natijalari savdo liberalizatsiyasidan so'ng korxonalar daromadi ortishini ko'rsatadi. Shuningdek foyda solig'i tushumlari ham oshadi.

Foyda solig'i tushumlarining oshishi quyidagi omillar bilan izohlanadi:

- eksport hajmining ortishi
- ishlab chiqarish hajmining kengayishi
- investitsiyalar oqimining oshishi
- biznes muhitining yaxshilanishi

Empirik tahlil natijalari foyda solig'i savdo liberalizatsiyasining fiskal ta'sirini yumshatishda muhim rol o'ynashini tasdiqlaydi.

Aksiz soliqlari tushumlarining empirik tahlili. Savdo liberalizatsiyasi aksiz soliqlari tushumlariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Import hajmining oshishi aksiz tovarlari importining kengayishiga olib keladi. Natijada aksiz soliqlari tushumlari ortadi.

Empirik natijalar quyidagilarni ko'rsatadi:

- yoqilg'i importining oshishi aksiz tushumlarini ko'paytiradi
- avtomobil importi fiskal daromadlarni oshiradi
- tamaki mahsulotlari importi aksiz tushumlarini kengaytiradi

Aksiz soliqlari savdo liberalizatsiyasi sharoitida fiskal daromadlarning barqaror manbalaridan biri hisoblanadi.

Savdo liberalizatsiyasi sharoitida fiskal siyosatni takomillashtirish yo'nalishlari. Savdo liberalizatsiyasi davlat budjeti daromadlari tarkibini o'zgartiradi. Shu sababli fiskal siyosatni moslashtirish zarur. Savdo liberalizatsiyasi sharoitida fiskal siyosatni takomillashtirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi.

Soliq bazasini kengaytirish. Savdo liberalizatsiyasi iqtisodiy faollikni oshiradi. Ushbu imkoniyatdan foydalanib soliqlar bazasini kengaytirish fiskal daromadlarni oshirishga xizmat qiladi. Soliqlar bazasini kengaytirish quyidagi choralar o'z ichiga oladi:

- yashirin iqtisodiyotni qisqartirish
- soliqlar to'lovchilar sonini oshirish
- elektron soliqlar tizimini rivojlantirish
- soliqlar ma'murchiligini takomillashtirish

QQS tizimini takomillashtirish. QQS savdo liberalizatsiyasi sharoitida asosiy daromad manbaiga aylanadi. Shu sababli QQS tizimini takomillashtirish muhim hisoblanadi. Bunda quyidagi choralar zarur:

- QQS imtiyozlarini qisqartirish
- QQS qaytarish tizimini soddalashtirish
- QQS ma'murchiligini kuchaytirish
- elektron hisob-faktura tizimini rivojlantirish

Ichki soliqlar rolini oshirish. Savdo liberalizatsiyasi sharoitida ichki soliqlar fiskal daromadlarning asosiy manbalariga aylanadi. Shu sababli foyda solig'i, aksiz soliqlari va mol-mulk soliqlari rolini oshirish zarur.

Bojxona ma'murchiligini takomillashtirish. Tariflar pasaygan taqdirda ham bojxona nazoratini kuchaytirish fiskal yo'qotishlarni kamaytiradi. Bojxona tizimini raqamlashtirish muhim hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Savdo liberalizatsiyasi davlat budjeti daromadlari tarkibiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tariflarning pasayishi qisqa muddatda bojxona daromadlarining kamayishiga olib keladi, biroq savdo hajmining kengayishi va iqtisodiy faollikning oshishi natijasida ichki soliqlar tushumining ortishi hisobiga fiskal daromadlar tiklanadi. Import hajmining kengayishi qo'shilgan qiymat solig'i bazasini oshiradi, ishlab chiqarish va investitsiyalarning ortishi foyda solig'i tushumlarini ko'paytiradi, aksiz tovarlari aylanmasining kengayishi esa aksiz soliqlari daromadlarining ortishiga xizmat qiladi. Natijada savdo liberalizatsiyasi soliqlar bazasining kengayishiga olib kelib, davlat budjeti daromadlari tarkibida ichki soliqlar ulushining ortishini ta'minlaydi hamda fiskal daromadlarning diversifikatsiyalanishiga sabab bo'ladi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, fiskal ta'sir mamlakatlarning soliqlar tizimi samaradorligiga bog'liq bo'lib, rivojlangan mamlakatlarda bu ta'sir cheklangan, rivojlanayotgan mamlakatlarda esa fiskal siyosatni moslashtirish zarurati yuqori bo'ladi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy xulosalar shakllantirildi:

- savdo liberalizatsiyasi bojxona daromadlari ulushining kamayishiga olib keladi;
- ichki soliqlar, ayniqsa qo'shilgan qiymat solig'i fiskal daromadlarning asosiy manbalaridan biriga aylanadi;
- savdo hajmi va iqtisodiy faollikning oshishi soliqlar bazasining kengayishini ta'minlaydi;
- savdo liberalizatsiyasi uzoq muddatda davlat budjeti daromadlari tarkibining diversifikatsiyalanishiga va fiskal barqarorlikning mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Keen, M., & Mansour, M. (2010). Revenue mobilization in developing countries. IMF Working Paper. International Monetary Fund.
2. Baunsgaard, T., & Keen, M. (2010). Tax revenue and trade liberalization. IMF Working Paper. International Monetary Fund.
3. Bird, R., & Gendron, P. (2007). *The VAT in developing and transitional countries*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Dollar, D., & Kraay, A. (2004). Trade, growth, and poverty. *The Economic Journal*, 114(493), F22–F49.
5. Tanzi, V. (2000). Globalization and fiscal policy. Washington, DC: International Monetary Fund.
6. World Bank. (2005). Trade liberalization and fiscal adjustment. Washington, DC: World Bank.
7. OECD. (2018). *Trade and tax policy reform*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
8. International Monetary Fund. (2022). Fiscal Monitor. Washington, DC: IMF.
9. World Trade Organization. (2021). *Trade Policy Review Reports*. Geneva: WTO.
10. Rodrik, D. (2011). The globalization paradox: Democracy and the future of the world economy. Oxford: Oxford University Press.
11. Agbeyegbe, T. D., Stotsky, J., & WoldeMariam, A. (2006). Trade liberalization and tax revenue in Sub-Saharan Africa. IMF Working Paper, 06/178.
12. Ebrill, L., Keen, M., Bodin, J., & Summers, V. (2001). *The modern VAT*. Washington, DC: International Monetary Fund.
13. Harrison, A. (1996). Openness and growth: A time-series, cross-country analysis for developing countries. *Journal of Development Economics*, 48(2), 419–447.
14. McLure, C. (1998). Tax policy and trade liberalization. *National Tax Journal*, 51(4), 639–662.
15. World Trade Organization. (2020). *World Trade Report*. Geneva: WTO.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>